

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Γεωγραφία της Υπαίθρου

Ενότητα : Γεωργία – Κτηνοτροφία(I)

Κίζος Αθανάσιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη

1. Σκοποί ενότητας	4
2. Περιεχόμενα ενότητας	4
2.1 Οι κοινωνίες της υπαίθρου σε ιστορική προοπτική.....	4
2.1.1 Η εμφάνιση της γεωργίας – κτηνοτροφίας και η οργάνωση των πρώτων αγροτικών κοινωνιών	4

1. Σκοποί ενότητας

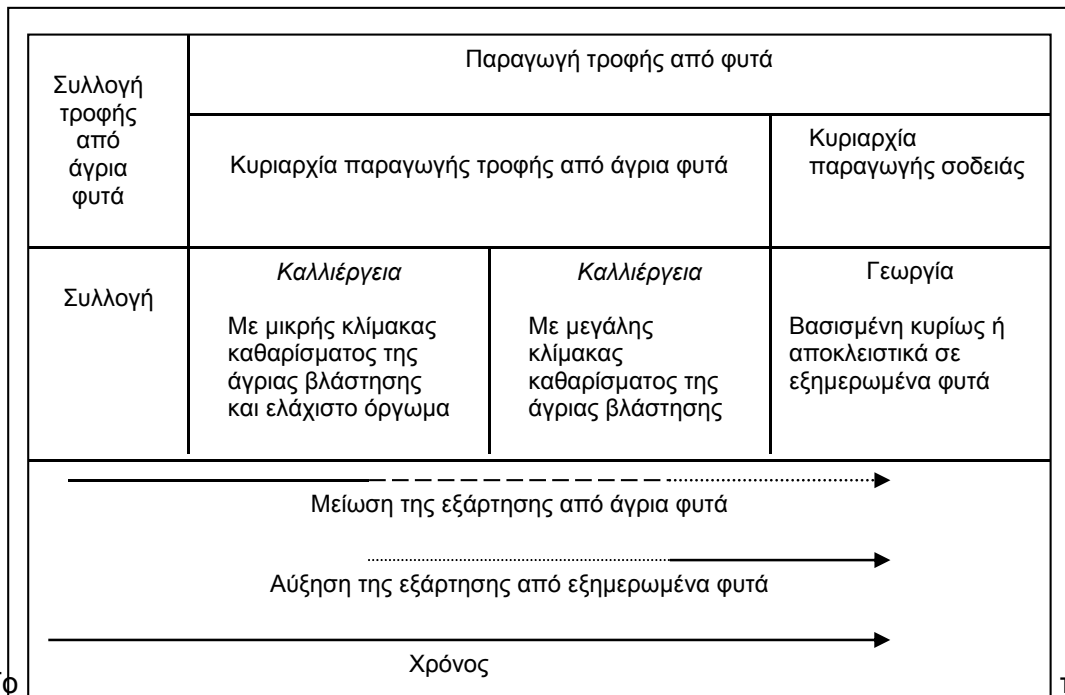
Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η εμφάνιση της γεωργίας – κτηνοτροφίας και περιγράφεται η οργάνωση των πρώτων αγροτικών κοινωνιών.

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 Οι κοινωνίες της υπαίθρου σε ιστορική προοπτική

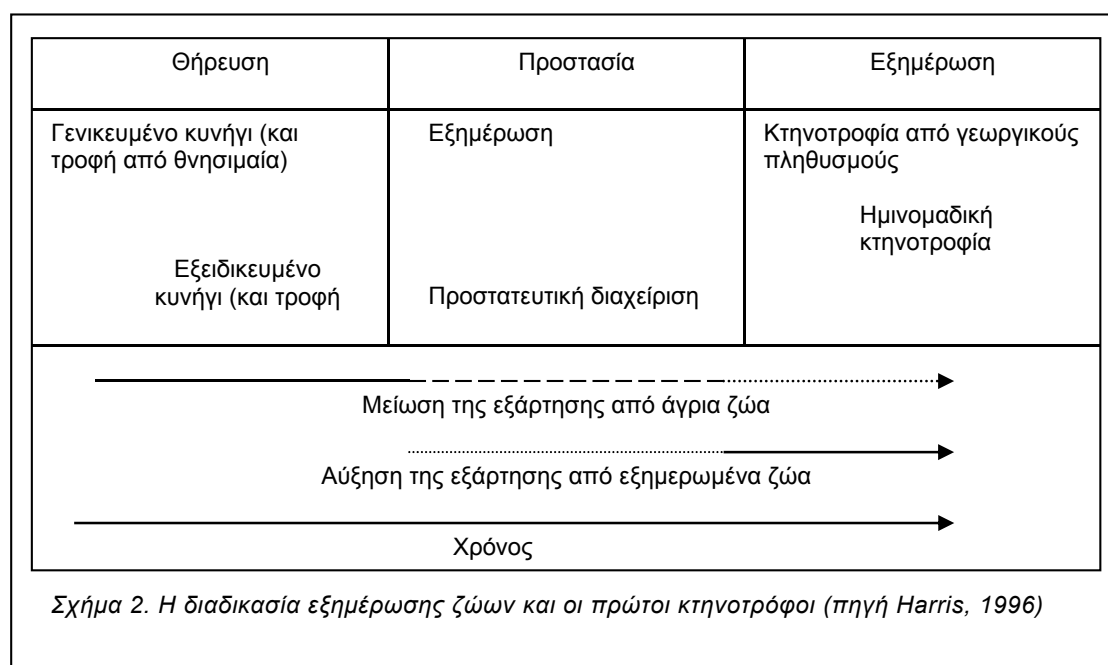
2.1.1 Η εμφάνιση της γεωργίας – κτηνοτροφίας και η οργάνωση των πρώτων αγροτικών κοινωνιών

Η εμφάνιση της γεωργίας και της κτηνοτροφίας τοποθετείται χρονικά γύρω στον 10^ο – 8^ο αιώνα π.Χ. αν και διαφορετικές προσεγγίσεις προσφέρουν διαφορετικές ημερομηνίες, αναφέροντας παραδείγματα ‘πρωτο-γεωργίας’ ακόμη παλαιότερα (Harris, 1996). Πέρα όμως από ημερομηνίες που δεν έχουν ουσιαστική σημασία, αυτά που είναι σημαντικά είναι τα *κριτήρια* με βάση τα οποία γίνεται η διάκριση μεταξύ συλλογής καρπών και θήρας και γεωργίας και κτηνοτροφίας. Ήδη από το 1875 είχε προταθεί το κριτήριο της *παραγωγής* (Engels από Ingold, 1996), δηλαδή ότι η γεωργία και η κτηνοτροφία ξεκινούν από τη στιγμή που οι άνθρωποι αρχίζουν να *παράγουν* προϊόντα, αντί να τα συλλέγουν. Η διαδικασία αυτή βέβαια είναι σταδιακή και περνάει από μια σειρά από ενδιάμεσες καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από συνεχώς μειωμένους βαθμούς εξάρτησης από τη συλλογή και τη θήρα και συνεχώς αυξανόμενους βαθμούς εξάρτησης από την παραγωγή φυτών (γεωργία) και φροντίδα ζώων (κτηνοτροφία). Η διαδικασία αυτή δίνεται σχηματικά στα Σχήματα 1 και 2.

Το Σχήμα 1. Διαδικασία εξημερωσίης φυτών και εγκατάσταση των πρώτων γεωργών
Τις απαρχές της γεωργίας είναι οι περιοχές στις οποίες αυτή εμφανίστηκε και πώς έπειτα εξαπλώθηκε. Η πρώτη θεωρία του V. G. Childe (1926) αναγνώριζε 12 ‘κέντρα προέλευσης’

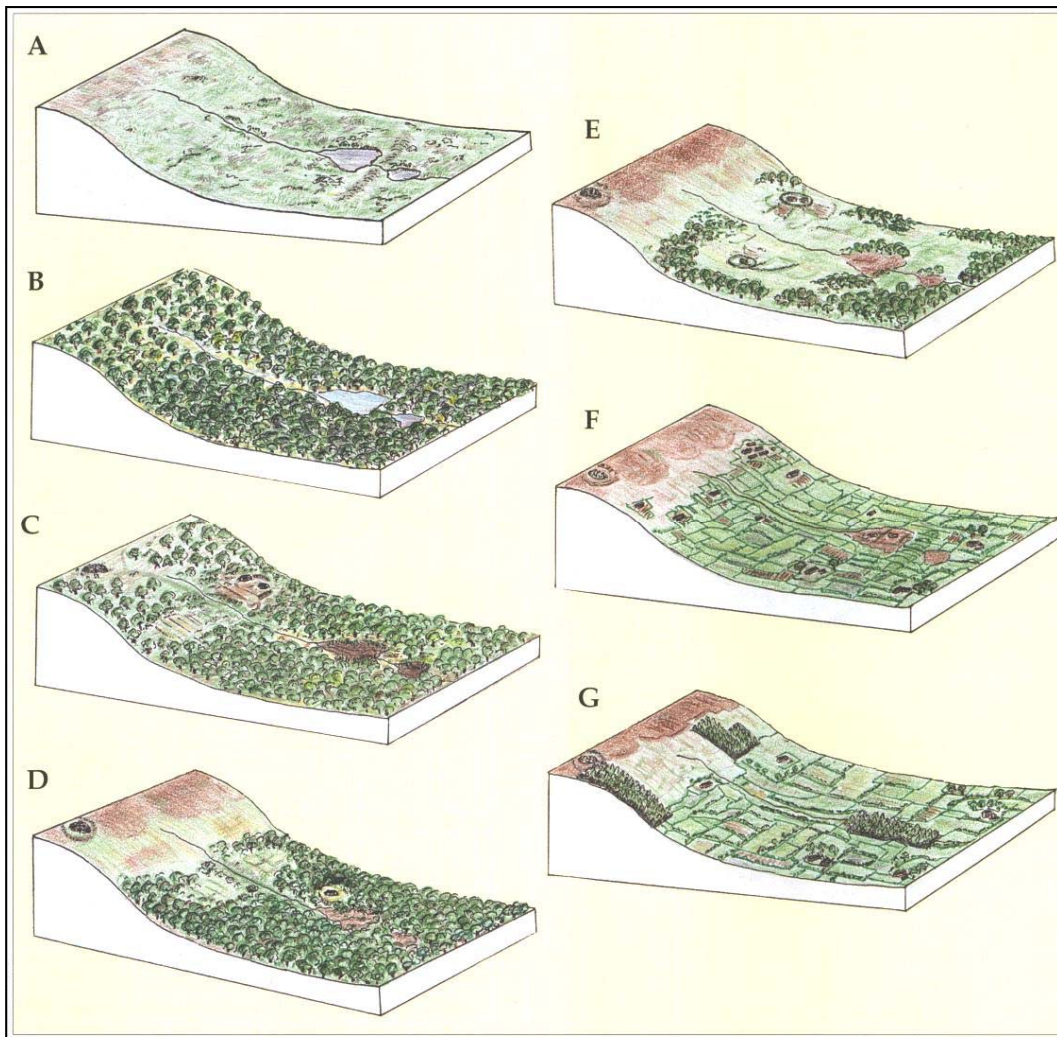
που ήταν σε ορεινές κυρίως περιοχές, όπου παρατηρήθηκε πολύ μεγάλη ποικιλότητα καλλιεργούμενων φυτών (Harris, 1996). Η θεωρία αυτή αμφισβητήθηκε και αντικαταστάθηκε από μια σειρά διαφορετικών προσεγγίσεων με μια από τις περισσότερο πρόσφατες να είναι αυτή του Hawkes (1983), σύμφωνα με την οποία υπάρχουν 4 κέντρα «πυρήνες γεωργίας» (Μέση Ανατολή, Βόρεια Κίνα, Νότιο Μεξικό και κεντρικό προς νότιο Περού), δέκα 'περιοχές ποικιλότητας' που συνδέονταν με τα κέντρα και 8 μικρότερα κέντρα (Harris, 1996). Σήμερα, αμφισβητείται γενικώς η έννοια του 'κέντρου' έτσι όπως θεωρήθηκε από παλαιότερες προσεγγίσεις και αναγνωρίστηκε ότι η έρευνα πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο στις εξελικτικές 'ιστορίες' φυτών που εξημερώθηκαν και στις περιφερειακές αλληλεπιδράσεις τους παρά σε αμφισβητούμενα 'κέντρα'.

Η ιστορική όμως πορεία έχει λίγο πολύ μείνει σταθερή στις διάφορες προσεγγίσεις, αν και αρχαιολογικές ανακαλύψεις μεταβάλλουν συνεχώς τη συνολική εικόνα. Έτσι, στο διάστημα περίπου μεταξύ 10.000 π.Χ. - 8.000 π.Χ., καθώς οι βορειότεροι παγετώνες της τελευταίας περιόδου υποχωρούσαν, οι στέπες και οι τούντρες της Ευρώπης μεταμορφώθηκαν σε εύκρατα δάση και οι πεδιάδες στα νότια της Μεσογείου και της Εγγύς Ασίας σε έρημους με οάσεις και γόνιμες κοιλάδες ποταμών. Από τη στιγμή που η συλλογή τροφίμων και το κυνήγι άγριων ζώων δεν επαρκούσαν πλέον για να θρέψουν το πληθυσμό, δημιουργούνται οι συνθήκες για μεταβολές στον τρόπο εκμετάλλευσης του χώρου. Με την είσοδο στη Νεολιθική Εποχή (8000 π.Χ.), φαίνεται να παρατηρείται για πρώτη φορά καλλιέργεια σε μόνιμο τόπο για τη παραγωγή της τροφής και την εξημέρωση ζώων. Παράλληλα, η επεξεργασία της πέτρας και του πηλού προσφέρει καλλιεργητικά εργαλεία, πήλινα αγγεία για αποθήκευση και ενδυμάτων από ζωικές και φυτικές ίνες (Ανθοπούλου, χωρίς χρονολογία).

Η γεωργία στηριζόταν κυρίως στα δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι), ορισμένα όσπρια (φακές, μπιζέλια, φάβα) και το λινάρι και ήταν άρρηκτα δεμένη με την εκτροφή αλόγων, βοοειδών, κατσικιών και χοίρων. Το άροτρο ήταν ήδη γνωστό. Στις μεσογειακές ζώνες η δένδροκαλλιέργεια είχε μεγαλύτερη σημασία και η ελιά ήταν ήδη αρκετά διαδεδομένη. Πρόκειται δηλαδή για ένα καλλιεργητικό σύστημα που περιλαμβάνει δημητριακά σε συνδυασμό με κτηνοτροφία, ενώ συνοδεύεται από φυτά που δίνουν υφαντικές ίνες και όσπρια. Αργότερα, ο ελληνο-ρωμαϊκός πολιτισμός θα το εμπλουτίσει με ορισμένα φρούτα ανατολικής προέλευσης και την τεχνική του αμπελιού (Ανθοπούλου, χωρίς χρονολογία). Οι βασικές αρχές αυτού του συστήματος δεν γνώρισαν πολλές μεταβολές έως την Ρωμαϊκή περίοδο. Έτσι, το βασικό μέγεθος ήταν συνήθως μια μονάδα (οικογενειακής και με εργάτες) εκμετάλλευσης, το μέγεθος της οποίας ήταν επαρκές για τη συντήρηση της αγροτικής οικογένειας, με το μέγεθος και τη μορφή να εξαρτάται από τη γονιμότητα των εδαφών. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι παρέμεινε σταθερό και αναλλοίωτο, καθώς διαδοχικές μετακινήσεις πληθυσμών (μαζί με νέα φυτά και ζώα που έφεραν μαζί τους) και περιβαλλοντικές καταστροφές μετέβαλλαν σημαντικά περιφερειακές εκφάνσεις του.

Πλαίσιο 1. Ένα Παράδειγμα μεταβολής του αγροτικού τοπίου στην Ιρλανδία

Εικόνα 1.1. Η εξέλιξη του αγροτικού τοπίου στην Ιρλανδία (πηγή: Aalen et al., 1997).

A: περίπου 10.000 π. Χ., ακατοίκητη περιοχή

B: περίπου 6.000 π. Χ., φυλλοβόλα δάση, πολύ μικρή παρουσία πληθυσμού, κυνηγών και συλλεκτών (Μεσολιθική περίοδος)

C: περίπου 2.500 π. Χ., επέμβαση από Νεολιθικούς αγρότες, καλλιέργειες κοντά σε νερά, βοσκότοποι σε πλαγιές, πυκνά δάση

D: περίπου 500 π. Χ., τέλος εποχής Χαλκού, κορυφές λόφων έχουν καθαριστεί από δάση λόγω βοσκητικής πίεσης, τα ανοίγματα σε πεδιάδες μεγαλώνουν

E: περίπου 800 μ. Χ., πρωτο-χριστιανική περίοδος, αύξηση πληθυσμού οδήγησε σε εξάπλωση γεωργίας και καλλιεργούμενης γης, νέους οικισμούς και πίεση σε δάση, ελεγχόμενη από τοπικές κοινότητες, λόφοι παραμένουν χωρίς δάση λόγω βόσκησης

F: 1840 μ. Χ., Ακριβώς πριν την Μεγάλη Πείνα, στις πυκνοκατοικημένες πεδιάδες η καλλιεργούμενη γη χωρίζεται από ομοιόμορφα τεμάχια με περιφράξεις, τα δάση είναι σπάνια και μικρές εκμεταλλεύσεις πολλαπλασιάζονται στα ημορεινά. Παραγωγική κατεύθυνση προς κτηνοτροφία και καλλιέργεια πατάτας και σίτου

G: σύγχρονο τοπίο, μείωση πληθυσμιακής πυκνότητας και πληθυσμού, εξαφάνιση πολλών μικρών εκμεταλλεύσεων, μεγέθυνση υπόλοιπων εκμεταλλεύσεων με έντονο προσανατολισμό προς κτηνοτροφία και οι βοσκότοποι είναι η κύρια χρήση γης. Νέα κωνοφόρα κυρίως και λιγότερο φυλλοβόλα δάση έχουν φυτευτεί ή μεγαλώσει σε εγκαταλειμμένες εκτάσεις